

EPITOME VITÆ S. PAULINI.

99—100 Paulinus, qui et Pontius Meropius. A scopis, clericis ac monachis invisitur. Cap. 26, n. 1.

Ex senatoribus tum paterno tum materno genere Romanis. Ibid., n. 2.

Patre Paulino. Ibid., n. 3.

Burdigalæ in Aquitania natus. Anno Christi exeunte 353, aut ineunte 354. Ibid. et cap. 23.

Ab Ausonio rhetoricis et poeticis artibus institutus. Cap. 2, n. 2.

Consul suffectus est, non ordinarius. Cap. 3, n. 2.

Dives valde. Cap. 1, n. 3.

Therasiam piam et locupletem duxit uxorem. Cap. 3, n. 1.

Cujus hortationibus sanctorumque episcoporum et presbyterorum suffragiis, ad Christum conversus est ætatis anno 36. Anno exeunte 389. Cap. 4, n. 2 et 3; B et cap. 5, n. 2.

A Delphino Burdegalensi episcopo baptizatus. Cap. 3, n. 2.

In Hispania cum piissima conjuge Therasia secersit. Incerto anno, certe ante 390. Ibid., n. 1.

Ibi quatuor completos annos commoratus ex ea suscepit filium qui sub octavum ab orta diem defunctus Compluti sepultus est. Exeunte 389. Cap. 6, n. 3.

Paulinus se Deo dicat et consecrat, ac monasticam vitam amplectitur. Cap. 7, n. 2.

Prædia vendit, et pecuniam pauperibus erogat. Anno 392. Cap. 8, n. 1 et 2.

Barcinone facto multitudinis impetu a Lampio presbyter ordinatur invitatus die dominica Nativitatis Christi, ætatis anno 40. Anno exeunte 393. Cap. 15, n. 1 et 2.

Ex Hispania in Italiam venit, et Florentiæ peramanter exceptus est ab Ambrosio, qui illum clero suo adscribere voluit, ut etsi diversis in locis degeret, tamen Mediolanensis Ecclesiæ presbyter censeretur. Anno Christi 394, post Pascha. Cap. 17, n. 1.

Hinc Romam se contulit, ubi dum honorifice exceptus est a populo et proceribus viris, Siricii papæ et quorundam Romanæ Ecclesiæ clericorum sensit invidiam. Ibid., n. 2.

Quamobrem paucis post diebus Nolam se recipit, et ibi consistit una cum conjuge. Anno 395. Ibid.

In morbum incidit, et ab Africæ et Campaniæ epi-

n. 1.

Sanctissimo Capuanæ Ecclesiæ presbytero Basilio magna vi ereptam domum restitui impetrat. Cap. 31, n. 1 et 2.

In Paulini gratiam scribit Anastasius papa ad episcopos Campaniæ. Anno 398. Cap. 32, n. 3.

Gravi et diutino morbo laborat Paulinus. Anno 399. Cap. 35.

A Niceta Dacorum episcopo et a Melania seniore invisitur. Anno 402. Cap. 41, n. 1 et 2.

Basilicas Nolæ ædificat. Cap. 42 et 43.

Item Fundis ecclesiam construi jubet. Anno 403. Cap. 44.

Ipsius frater moritur. Cap. 45, n. 3.

Paulinus Nolæ creatur episcopus, ætatis anno 56. Anno exeunte 408. Cap. 50, n. 1.

Nola a Gothis capta, nihil mali Paulino illatum est. Anno 410. Cap. 51, n. 2.

Apud eum se recipiunt Paulini duo, unus presbyter, alter laicus. Ibid., n. 4.

Ad Synodum Ravennam ab imperatore invitatur, ut Romanæ Ecclesiæ schisma componat. Anno 419. Cap. 52, n. 1.

Gravissimo laterum dolore correptus a duobus episcopis invisitur triduo ante obitum. Anno 431, mense Jun. Cap. 53, n. 1.

Cum quibus ante lectulum suum offert Deo sacrificium. Ibid., n. 1.

Ad Ecclesiæ communionem revocat a sacris mysteriis extorres. Ibid.

Postridie cum suis matutinum persolvit officium. Ibid.

Et data pace omnibus Ecclesiæ suæ clericis. Ibid.

Circa horam decimam in nocte cubiculum in quo jacebat terræ motu contremuit. Ibid.

Ac paulo post animam Deo reddidit, ætatis anno 78. Anno 431, 22 Jun. Ibid., n. 2.

Niveo candore vultus ejus et totum corpus resplenduit. Ibid.

Pagani ac Judæi ingenti fletu et scissis vestibus ad ejus exsequias una cum Christianis convenerunt. Ibid. Nolæ in basilica S. Felicis sepultus est. Ibid.

Ad cælos ab eo evocatur S. Joannes Neapolitanus episcopus. Anno 432. Cap. 54, n. 1.

S. PAULINI ELOGIA

EX VARIIS SCRIPTORIBUS AD MSS. CODICES RECOGNITA

101 AUSONIUS, EPIST. 20 AD PAULINUM.

(Illud fragmentum recognitum ad ms. Mariang. et edd. D Grav. Lugd. Poelm. Toll. et Viuet.)

Paulino Ausonius. Metrum sic suasit, ut esses

Tu prior, et nomen prægrederere meum.

Quamquam et Fastorum titulo prior, et tua Romæ

Præcessit nostrum sella curulis ebur.

Et quæ jamdudum tibi palma poetica pollet,

Lemnisco ornata est, quo mea palma caret :

Longævæ tantum superamus honore senectæ.

Quid refert? cornix non ideo ante eycnum.

Nec quia mille annos vivit Gangeticus alcs,

Vincit centum oculos regie ^a pavo tuos.
Cedimus ingenio quantum præcedimus ævo.
Assurgit Musæ nostra Camœna tuæ.
Vive, vale, et totidem venturos ^b congere Janos,
Quot tuus aut noster conseruere patres.

AUSONIUS, EPIST. 21 AD PAULINUM.

(Hæc fragmenta collata ad eosdem codices.)

Iambe Parthis, et Cydonum spiculis,
Iambe pinnis alitum velocior,
Padi ruentis impetu torrentior,
Magna sonoræ grandinis vi densior,
Flammis corusci fulminis vibrator;
Jam nunc per auras, Persei talaribus,
Petasoque ditis Arcados vectus vola...
Paulini adusque mœnia, Ebromagum loquor.
Et protinus jam si resumtis viribus,
Alacri refecti corporis motu viget,
Salvere jussum mox reposece mutuuum...
Dic et, valere; dic, avere te jubet
Amicus, et vicinus, et fautor tuus,
Honoris auctor, altor ingenii tui;
Dic et magister, dic Parens, dic omnia
Blanda atque sancta caritatis nomina.
Aveque dicto, dic vale, et actutum redi...
Aliquid reportans interim munusculi
De largitate musici promptarii.

AUSONIUS, EPIST. 23 AD PAULINUM.

(Recensita sunt hæc fragmenta ad mss. codices Lugd.,
Poelm., Reg. et edd. Bad., Grav., Lud., Poelm., Schot.,
Toll. et Vinet.)

Discutimus, Pauline, jugum quod certa fovebat
Temperies: leve quod positum, et tolerabile junctis,
Tractabat paribus concordia mitis habenis...
Cedebat Pylades: Phrygii quoque gloria Nisi

102 Jam minor, et promissa obiens vadimonia

[Damon...

Paulinum Ausoniumque viros, quos sacra Quirini
Purpura, et auratus trabæ velavit amictus,
Non decet insidiis peregrinæ cedere Divæ.
Quid queror, Eoi que insector crimina monstri?
Occidui me ripa Tagi, me Punica lædit
Barcino, me bimaribus juga ninguida Pyrenæi...
Agnoscisne ^c tuam Ponti dulcissime culpam?...
Ne sparsam, raptamque domum, lacerataque centum
Per dominos veteris Paulini regna fleamus:
Teque vagum toto quam longa Hispania tractu,
Immemorem veterum peregrinis fidere amicis.
Accurre o nostrum decus, o mea maxima cura:
Votis, ominibusque bonis, precibusque vocatus
Adpropera.

AUSONIUS, EPIST. 24 AD PAULINUM.

(Collata sunt hæc fragmenta cum codicibus supra notatis,
et præterea cum ms. Voss.)

Proxima quæ nostræ fuerat querimonia chartæ,

^a Quidam codices, *pave*.

^b Codd. quidam, *consere*.

^c Edd. quidam codd., *tuas... musas*.

^d Ita ms. Reg. et edd. codd. Bad., Lugd., Toll. et Vinet. alii, *veterum*.

A Credideram quod te, Pauline, inflectere posset,
Eliceretque ^e tuam blanda objurgatio vocem.
Sed tu, juratis velut alta silentia sacris
Devotus teneas, perstas in lege tacendi.
Non licet? anne pudet?...
Si prodi, Pauline, times, nostræque vereris
Crimen amicitiae, Tanaquil tua nesciat istud.
Tu contemne alios, nec dedignare parentem
Adfari verbis. Ego sum tuus altor, et ille
Præceptor primus, ^d primus largitor honorum,
Primus in Aonidum qui te collegia duxi.

AUSONIUS, EPIST. 25 AD PAULINUM.

(Recognita sunt hæc fragmenta ad mss. codices Lugd.,
Mariang., Reg. et ad 7 edd. supra notatos.)

Quarta tibi hæc notos detexit epistola questus,
B Pauline, et blando residem sermone lacessit;
Officium sed nulla pium mihi pagina reddit...
Vertisti, Pauline, tuos dulcissime mores...
Ergo meum, patriæque decus, columeque ^e senatus,
Bilbilis, aut hærens scopulis ^f Calagorris habebit?
Aut quæ detectis juga per scruposa ruinis
Arida, torrentem Sicorim despectat llerda.
Hic trabeam, Pauline, tuam, Latiamque curulem
Constituis, patriosque istic sepelibus honores?

PRUDENTIUS, LIB. I CONTRA SYMMACHUM.

Non Paulinorum, non Bassorum, dubitavit
Prompta fides dare se Christo, stirpemque superbam
Gentis patriciæ venturo attollere seculo.

103 HIERONYMUS, EPIST. 13 AD PAULINUM.

C (Collata cum ms. codice Victorino et editione Moguntina
an. 1470.)

Bonus homo de bono thesauro cordis profert ea
quæ bona sunt, et ex fructibus arbor cognoscitur.
Metiris nos virtutibus tuis, et parvos magnus extol-
lis; ultimamque partem convivii occupas, ut patris-
familias iudicio proveharis. Quid enim in nobis, aut
quantulum est, ut doctæ vocis mereamur præcon-
ium; ut illo ore quo religiosissimus princeps defendit,
humiles nos modicique laudemur? Noli igitur,
frater carissime, annorum nos æstiniare numero:
nec sapientiam canos reputes, sed canos sapientiam:
Salomone testante, *Canis hominis, prudentia ejus*, etc.
Denique et tu audita sententia Salvatoris: *Si vis per-
fectus esse, vende omnia quæ habes, et da pau-
peribus, et veni, sequere me*, verba vertis in opera, et
nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior
^g scandis scalam Jacob. Tunicam mutas cum animo:
nec pleno marsupio gloriosas sordes appetis; sed
puris manibus et candido pectore, pauperem te et
spiritu et operibus gloriaris... Librum tuum, quem
pro Theodosio principe prudenter ornateque com-
positum transmisisti, libenter legi, et præcipue mihi
in illo subdivisio placuit: cumque in primis partibus

^e Ms. Mariang., *senati*.

^f Sic mss. Lugd. et Reg. cum edd. Poelm. Edd. 4,
Calagorris.

^g Ms. Vict. cod. cum ed. Mogunt. an. 1470, *ascendit*.

^h Sic mss. codices. Editi, *Agnoscesne*.

vincas alios, in penultimis te ipsum superas. Sed et ipsum genus eloquii pressum est, et nitidum; et cum Tulliana ^a luceat puritate, crebrum est in sententiis. Jacet enim, ut quidam ait, oratio, in qua tantum verba laudantur. Præterea magna est rerum consequentia, et alterum pendet ex altero. Quidquid assumpseris, vel finis superiorum, vel initium sequentium est. Felix Theodosius, qui a tali Christi oratore defenditur. Illustrasti purpuras ejus, et utilitatem legum futuris seculis consecrasti. Macte virtute: qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris? Osi mihi liceret istiusmodi ingenium, non per Aonios montes et Heliconis vertices, ut poete canunt, sed per Sion et Ithabirium, et Sina excelsa ^b ducere; si contingeret docere quæ didici, et quasi per manus mysteria tradere Scripturarum, nasceretur nobis aliquid quod docta Græcia non haberet.... Si haberes hoc fundamentum (*divinas nempe Scripturas*); immo si quasi extrema manus ^c operi tuo induceretur, nihil pulchrius, nihil doctius, nihil dulcius, nihilque latinus tuis haberemus voluminibus. Tertullianus creber est in sententiis, sed difficilis in loquendo. Beatus Cyprianus, instar fontis purissimi, dulcis incedit, et placidus est; et cum totus sit in ^d exhortatione virtutum, occupatus ^e persecutionum angustiis, de Scripturis divinis nequaquam disseruit. Inclito Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit eloqui non potest. Lactantius quasi quidam fluvius eloquentiæ Tullianæ, utinam tam nostra ^f confirmare potuisset, quam facile aliena destruxit. Arnobius **104** inæqualis et nimius est, et absque operis sui partitione confusus. Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur; et cum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur, et a lectione ^g simpliciorum fratrum procul abest. Taceo de ceteris vel defunctis, vel etiam adhuc viventibus, super quibus in utramque partem post nos alii judicabunt. Ad te ipsum veniam, symmystem, sodalem meum et amicum; amicum, inquam, meum, antequam notum: et precabor ne assentationem in necessitudine suspiceris: quin potius vel errare me existimato, vel amore tibi, quam amicum adulatione decipere. Magnum habes ingenium, et infinitam sermonis suppellectilem: et facile loqueris, et pure; facilitasque ipsa et puritas, mixta prudentiæ est, capite quippe sano omnes sensus vigent. Huic prudentiæ et eloquentiæ si accederet vel studium, vel intelligentia Scripturarum, viderem te brevi arcem tenere nostrorum; ^h et ascendentem cum Jacob tecta Sion canere in domatibus quod in cubilibus cognovisses. Accingere, quæso te, accingere. Nihil sine magno labore vita dedit mor-

^a Ms. Vict., *eluceat*.

^b Ms. codex Vict. cum ed. Mog., *ducerem Scripturarum*.

^c *Iidem codices, in tuo opere duceretur.*

^d Sic emendavimus ex ms. codice Vict. et ed. Mogunt. Ante erat, *exercitatione*.

^e Ms. Vict. et ed. Mog., *persecutionis*.

^f Ms. Vict., *firmare*.

^g Ms. codex Vict., *simplicium*.

^h Addita particula *et* ex ms. codice Vict. et edit

talibus (*Horat. Sat. pr. lib. 1*). Nobilem te Ecclesia habeat, ut prius senatus habuit. Præpara tibi divitias, quas quotidie eroges, et numquam deficiant; dum viget ætas, dum ¹ nondum canis ² spargitur caput, antequam *subeant morbi, tristisque senectus; et labor, et* ³ *diræ rapiat inclementia mortis* (*Virgil*). Nihil in te mediocre esse contentus sum, totum summum, totum perfectum desidero.

HIERONYMUS, EPIST. 34 AD JULIANUM.

Nec est quod excuses nobilitatem et divitiarum pondera. Respice sanctum virum Pammachium, et ferventissimæ fidei Paulinum presbyterum; qui non solum divitias, sed seipsum Domino obtulerunt: qui contra diaboli tergiversationem, nequaquam pellem pro pelle, sed carnes, et ossa, et animas suas Domino consecrarunt: qui te et exemplo et eloquio, id est, et opere et lingua possunt ad majora perducere. Nobilis es? et illi; sed in Christo nobiliores: dives et honoratus? et illi; immo ex divitibus et honoratis pauperes et inglorii; et idcirco ditiores, et magis incliti, quia pro Christo pauperes et inhonorati.

HIERONYMUS, EPIST. 103 AD PAULINUM.

(Hæc fragmenta recognita sunt ad ms. codicem Vict.)

Frater Ambrosius tua mihi munuscula pefferens, detulit et suavissimas litteras, quæ a principio amicitiarum fidem probate jam fidei et veteris amicitia præferebant. Vera enim illa necessitudo est, et Christi glutino copulata quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola et palpans adulatio, sed Dei timor, et divinarum Scripturarum studia conciliant. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui litterarum tuarum mihi gratiam duplicavit; referens **105** honestatem morum tuorum, contemptum seculi, fidem amicitia, amorem Christi: nam prudentiam et eloquii venustatem, etiam absque illo ipsa epistola præferebat.

AMBROSIUS, EPIST. 30 (ALIAS 36) AD SABINUM.

(Collata ad mss. codices Gemeticensem 500 annor., Prætell. 900, Vindocin. 700, S. Michael. in Monte Tumbæ 400, et Misericord. Dei 600 annor.)

Paulinum splendore generis in ¹ partibus Aquitanix nulli secundum, venditis facultatibus, tam suis quam etiam conjugalibus, in hos sese induisse cultus ad fidem comperi, ut ea in pauperes conferat quæ rededit in pecuniam; et ipse pauper ex divite factus, tamquam deoneratus gravi sarcina, domui, patriæ, cognationi quoque valedicat, quo impensius Deo serviat. Elegisse ² autem secretum affirmatur Nolanæ urbis, ubi tumultum fugitans, avum exigit. Matrona quoque virtuti et studio ejus proxime accedit, neque

Mogunt.

¹ Ms. Vict. et ed. Mog., *dum adhuc non*.

² Ms. codex Vict., *aspergitur*.

³ Ms. Vict. et ed. Mog., *duræ*.

¹ Ita mss. codices Prætellensis, Gemeticensis, Vindocinensis, Michaelinus in monte Tumba, et Mis-Dei; nec ullus præfert lectionem Baronii in Annalibus. Ante erat, *in Aquitania*.

² Addita particula *autem* ex mss. codicibus quatuor.

a proposito viri discrepat: denique transcriptis in aliorum jura suis prædiis virum sequitur; et exiguo illic conjugis contenta cespite, a solatur sese religionis et b caritatis divitiis. Soboles eis nulla, et ideo meritorum posteritas desiderata. Hæc ubi audierint Proceres viri, c quæ loquentur? Ex illa familia, illa prosapia, illa indole, tanta præditum eloquentia migrasse a senatu; interceptam familiæ nobilis successionem; ferri hoc non posse. Et cum ipsi capita et supercilia sua radant siquando Isidis suscipiunt sacra; si forte Christianus vir attentior sacrosanctæ religioni, vestem mutaverit, indignum facinus d clamant. Equidem doleo tantam esse in mendacio observantiam, in veritate negligentiam, ut confundantur plerique attentiores ad sacrosanctam religionem videri, non considerantes vocem dicentis: *Qui me confusus fuerit coram hominibus, e confundar et ego eum coram Patre meo qui est in cælis.*

AUGUSTINUS, EPIST. 26 (AL. 39) AD LICENTIUM.
(Recognitum est hoc fragmentum cum ed. Bened. ad 23 mss. codices et edd. quatuor.)

Vade in Campaniam, disce Paulinum, egregium et sanctum Dei servum, quam grandem fastum seculi hujus, tanto generosiore, quanto humilioris cervicis incunctanter excusserit; ut eam subderet Christi jugo, sicut subdidit: et nunc, illo moderatōre itineris sui, quietus et modestus exsultat. Vade, disce quibus opibus ingenii, sacrificia laudis ei offerat, refundens illi quidquid boni accepit ex illo; ne amittat omnia, si non in eo reponat a quo hæc habet.

AUGUSTINUS, EPIST. 27 (AL. 32) AD PAULINUM.
(Hujus epistolæ fragmenta collata sunt cum edit. Bened. ad 24 mss. cod. et edd. 4.)

O bone vir et bone frater, latebas animam meam: et ei dico ut toleret quod adhuc late oculos meos; et vix obtemperat, immo non obtemperat.... Ne reprehendas, quæso, 106 sanctiore gravitate qua prævalet, et dicas non recte me dolere quod adhuc te non noverim, cum animum mihi tuum, hoc est, te ipsum interiorem aspiciendum patefeceris. Quid enim si uspiam te vel in terrena tua civitate didicissem fratrem et dilectorem meum, et tantum in Domino ac talem virum, nullum me dolorem sensurum fuisse arbitraberis, si non sinerer nosse domum tuam? Quomodo ergo non doleam quod nondum faciem tuam novi, hoc est, domum animæ tuæ, quam sicut meam novi? Legi enim litteras tuas fluentes lac et mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua queris Dominum sentiens de illo in bonitate, f et afferentes ei claritatem et honorem. Legerunt fratres, et gaudent infatigabiliter et ineffabiliter tam uberibus et tam ex-

a Sic emendavimus ex ms. Vindocinensi codice. Alii, *solabitur se.*

b Editio Parisiensis, *simplicitatis.*

c Ms. codex Vindoc. in margine per correctionem, *audierunt... querelantur.*

d Ita repositum ex tribus mss. codicibus Genet. Pratell. et Mich. Alias, *appellant.*

e Mss. codices Vindoc. Mis-Dei, et Mich., *confundam.*

f Editi codices, et *afferens.* At mss. sexdecim, et *afferentes.*

A cellentibus donis Dei, bonis tuis. Quotquot eas legerunt, rapiunt, quia rapiuntur cum legunt. Quam suavis odor Christi, et quam fragrat ex eis, dici non potest. Illæ litteræ cum te offerunt ut videaris, quantum nos excitant ut quæraris: nam et perspicabilem faciunt, et desiderabilem. Quanto enim præsentiam tuam nobis quodam modo exhibent, tanto absentiam nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, et amari abs te cupiunt. Laudatur et benedicitur Deus, cujus gratia tu talis es. Ibi excitatur Christus, ut ventos et maria tibi placere dignetur tendenti ad stabilitatem suam. s Videtur a legentibus ibi conjux, non dux ad mollitiem viro suo, sed ad fortitudinem redux in ossa viri sui: quam in tuam unitatem redactam et redditam, et spiritalibus tibi tanto firmioribus,

B quanto castioribus nexibus copulatam, officiis vestræ sanctitati debitis, in te uno resalutamus. h Ibi cedri Libani ad terram depositæ, et in aræ fabricam compagine car. tatis erectæ, mundi hujus fluctus impetribiliter secant. Ibi gloria, ut acquiratur, contemnitur; et mundus, ut obtineatur, relinquatur. Ibi parvuli, si ve etiam grandiusculi filii Babylonis eliduntur ad petram, vitia scilicet confusionis superbiæque secularis. Hæc atque hujusmodi suavissima et sacratissima spectacula litteræ tuæ præbent legentibus, litteræ illæ, litteræ fidei non fictæ, litteræ spei bonæ, litteræ puræ caritatis. Quomodo nobis anhelant sitim tuam, et desiderium defectumque animæ tuæ in atria Domini? quid amoris sanctissimi spirant? quantam opulentiam sinceri cordis exæstuant? quas agunt gratias Deo? quas impetrant a Deo? Blandiores sunt, an ardentiores? luminosiores, an secundiores? Quid enim est quod ita nos mulcent, ita accendunt, ita compluunt, et ita serenæ sunt? Quid est, quæso te, aut quid tibi pro eis rependam, nisi quia totus sum tuus in eo, cujus totus es? Si parum est, plus certe non habeo.... Fratres, non solum qui nobiscum habitant, et qui ubilibet habitantes Deo pariter serviunt, sed prope omnes qui nos in Christo libenter noverunt, salutant, venerantur, desiderant germanitatem, beatitudinem, humanitatem tuam. Non audeo petere; sed si tibi ab ecclesiasticis muneribus vacat, i vides quid mecum sitiat Africa.

107 AUGUSTINUS, EPIST. 31 (ALIAS 34) AD PAULINUM ET THERASIAM.

D (Hujus epistolæ fragmenta recensita sunt ad ed. Bened. ad 25 mss. et edit. codices 4.)

Sanctos fratres Romanum et Agilean, aliam epistolam vestram, audientem voces atque reddentem, et suavissimam partem vestræ præsentis, sed qua vobis

s Sic 21 mss. At vulgati habent, *ad stabilitatem tuam dignetur. Ibi conjux excitatur, non dux, etc.*

h Ita in mss. Vaticanis tribus et in sexdecim Gallianis. In ms. uno Vaticano, *una mente resalutamus.* In prius editis, *uno ore salutamus.*

i Editi, *venias et videas quid mecum sentiat Africa.* At mss. codices carent his verbis, *venias et, habentque, vides quid, etc.,* ac demum ex iis tres, *quid mecum sitiat:* quo verbo pulcre alludit Augustinus ad siccitatem Africæ, ut facit rursus in epist. 31 et 42.

visendis inhiaremus avidius, cum magna in Domino A
jocunditate suscepimus. Unde, aut quando, aut quomodo vel vos præstare, vel nos possemus exigere, ut nos de vobis tanta scribendo doceretis, quanta eorum ore didicimus? Aderat etiam, quod nulli chartæ adesse potest, tantum in narrantibus gaudium, ut per ipsam etiam vultum oculosque loquentium, vos in cordibus eorum scriptos cum ineffabili lætitia legeremus.... Sed quamquam jugum Christi per se ipsum lene sit, et sarcina levis: tamen propter nostram asperitatem, atque infirmitatem, si quid me mordet hoc vinculum atque urget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto vestræ præsentis solatio tolerabilius et portabilius redderetur, quos audio curis ejusmodi expeditores liberioresque vivere. Quare non impudenter ego rogo vos, et postulo, et flagito, ut in B
Africam majore talium hominum siti, quam siccitatis nobilitate laborantem venire dignemini. Scit Deus, quia non solum propter desiderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel undecumque fama prædicante didicerunt; sed etiam propter ceteros, qui partim non audiunt, partim audita non credunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris etiam corporaliter adesse cupimus.... Aliud est enim, nolle incorporare quæ desunt, aliud, jam incorporata divellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut membra præciduntur. Hanc ergo Christi gloriam etiam oculis nostrorum hominum cupimus admoventi, in uno conjugio proposita utrique sexui calcandæ superbis, non desperandæ perfectionis exempla.... Adversus paganos te scribere didici ex fratribus: si quid de tuo pectore memur, indifferenter mitte ut legamus: nam pectus tuum tale Domini oraculum est, ut ex eo nobis tam placita, et adversus loquacissimas quæstiones explicitissima dari responsa præsumamus. Beatissimus frater Severus Milevitane antistes Ecclesiæ debito nobiscum officio sanctitatem vestram salutatur. Fratres quoque omnes nobiscum Domino servientes, tam id faciunt, quam vos desiderant; tam vos desiderant, quam vos diligunt; et tam diligunt, quam estis boni.

AUGUSTINUS, EPIST. 80 (ALIAS 65) AD PAULINUM ET THERASIAM.

(Illud epistolæ fragmentum recognitum est cum edit. Bened. ad mss. 21 et edit. cold. 4.)

Nunc ergo quod soleo rogo, ut quod soletis faciat. Oretis pro nobis, ut videat Deus humilitatem nostram, et laborem nostrum, et dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem vobiscum talia cupio, si dignemini, litteris, qualia colloqui possemus, si coram vestris sensibus adessemus. Ecce, illam quæstionuculam, quam nuper proposueram, tamquam si præsens 108 præsentem inter dulces loquelas obderem, plane Christiano intellectu et devotione solvisti b; sed nimis cursim et breviter: posset quippe ibi aliquanto diutius et uberius habitare gratia oris

a Edit. quidam codices, *objicerem*. At mss plerique. *obderem*.

A tui; si cum dixisses ita te in illo, quo feliciter uteris, loco perseverare decrevisse, ut si quid de te aliud Domino placuerit, ejus voluntatem præferas tuæ, idipsum aliquanto apertius explicares. Quoniam modo voluntatem Dei, quæ nostræ voluntati præponenda est, noverimus.

AUGUSTINUS, EPIST. 95 (ALIAS 250) AD PAULINUM ET THERASIAM.

(Hoc fragmentum collatum est cum edit. Bened. ad Vaticanum exemplar et ad edit. Lovan.)

Quæsi abs te prioribus litteris, qualisnam tibi videatur futura æterna vita Sanctorum. Sed bene mihi respondisti, etiam de præsentis vitæ statu adhuc esse utique consulendum.

AUGUSTINUS, EPIST. 149 (ALIAS 59) AD PAULINUM.
(Collata sunt hæc fragmenta cum edit. Bened. ad mss. codices 23 et edit. 4.)

Ut potui, non defui interrogationibus tuis, adjunctus orationibus tuis, et ipsis, quas misisti, disputationibus tuis. Cum enim interrogando disputas, et quæris acriter, et dores humiliter.... Non enim uberiore fructu legit vel audit me docentem ac disserentem, vel quibuslibet exhortationibus accendentem, quam inspicit te viventem.

AUGUSTINUS, EPIST. 186 (ALIAS 106) CONTRA PELAGIANOS AD PAULINUM.

(Fragmentum illud collatum est cum edit. Bened. ad mss. 6 et edit. 4.)

Oremus ergo pro illis, sancte Frater. Cernis quippe nobiscum quam malo errore teneantur. Fragrant enim epistolæ tuæ odore sincerissimo Christi, ubi germanissimus gratiæ ipsius dilector et confessor appares. Sed quod diu tecum ex hac re loquendum putavimus, primo quia jocundissimum est, fecimus. Quid enim debet esse jocundius, vel infirmis gratia qua sanantur, vel pigris gratia qua excitantur, vel volentibus gratia qua juvantur; deinde ut si quid nostra dispositione Deo adjuvante possemus, tua non fides, sed fidei contra tales adminiculetur assertio; sicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis litteris adjuvamur. Quid enim uberius et veracissima confessione plenius, quam illud est in quadam epistola tua, ubi naturam nostram non mansisse ut condita est, sed vitiatam esse per illum generis humani patrem, humiliter deplorasti, dice s: *Pauper ego et dolens, qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus sum, et plus de primo quam de secundo Adam carnis sensibus et terrenis actibus refero, quomodo tibi audeo me pingere, cum cælestis imaginis inficiator prober corruptione terrena? Utrumque me concludit pudor. Erubesco pingere quod sum, non audeo pingere quod non sum: odi quod sum, et non sum quod amo.* 109 *Sed quid misero mihi proderit odisse iniquitatem, et amare virtutem; cum id potius agam quod odi, nec elaborem piger id potius agere quod amo? Ipse discors mei et intestino bello distrahor, dum spiritus adversus carnem, caro adversus spiritum dimicat, et lex corvooris lege peccati legem mentis impugnat? In-*

b Hæc epistola non existat.

felix ego, qui in me venenatum inimicæ arboris gustum nec Crucis ligno digessi. Durat enim mihi illud a per Adam virus paternum, quo universitatem generis sui pater prævaricatus infecit? (Ex epist. Paulini ad Severum 30, al. 8). Et cetera, quæ de hac miseria multa b contextis ingemiscendo, expectans redemptionem corporis tui; et nondum re, sed spe salvum te esse cognoscens. Sed fortassis tu alium in te transfigurasti, cum hæc diceret; nec aliquas de carne concupiscente adversus spiritum, quamvis ei non consentias, molestias importunas patris, et odiosas... De orando autem, et gemitibus flagitando proficiendi ac recte vivendi adiutorio, c quæ tua non fervet epistola? Quid est tui quantumcumque sermonis, ubi non sit sparsum gemebunda pietate, quod in oratione dicimus? Ne nos inferas in tentationem? Invicem itaque nos et consolemur in his omnibus, et exhortemur, et quantum dat Dominus adjuvemus.

AUGUSTINUS, LIB. DE CURA PRO MORTUIS GERENDA AD PAULINUM.

(Recognita sunt illa fragmenta ad mss. codices Vatic. duos.)

Diu sanctitati tuæ, coepiscopo venerande Pauline, rescriptorum debitor fui, ex quo mihi scripsisti d per homines filix nostræ religiosissimæ Floræ, quærens a me utrum prosit e cuique post mortem quod corpus ejus apud Sancti alicujus memoriam sepelitur. Hoc enim abs te vidua memorata petiverat pro defuncto in eis partibus filio suo : et rescriperas consolans eam, idque etiam nuntians de cadavere fidelis juvenis Cynegii, quod materno et pio affectu desideravit, esse completum, ut scilicet in beatissimi Felicis confessoris basilica poneretur... Habes ad ea quæ a me putasti esse quærenda, qualem potui reddere, responsionem meam : quæ si ultra quam f satis est, prolixa est, da veniam : id enim factum est amore diutius loquendi tecum. Hunc ergo librum quemadmodum acceperit venerabilis dilectio tua, peto rescriptis tuis noverim, quem tibi perlator ejus faciet sine dubio gratiorem, frater scilicet et compresbyter noster Candidianus, quem per tuas litteras cognitum toto corde suscepi, invitatusque dimisi.

AUGUSTINUS, LIB. I DE CIVITATE DEI, CAP. 10.

(Hoc fragmentum collatum est cum editione Venetica an. 1475.)

Unde Paulinus noster, Nolensis episcopus, ex opulentissimo divite voluntate pauperrimus, et copiosissime sanctus, quando et ipsam Nolum barbari vastaverunt, cum ab eis teneretur, sic in corde suo, ut

a Apud Paulinum legitur, *ab Adam*.

b Ita mss. tres. At tres alii, et editi 4, *connectis*.

c Editi, *quem tua non feriret epistola?* Sed melius mss., *quæ tua non fervet?* id est, quæ ex tuis epistolis, etc. RR. PP. Benedict.

d Non exstat hæc epistola.

e Ita duo inss. codices Vaticani. Editi, *alicui*.

f Sic duo mss. Vat. Al., *sat*.

g Sic restitutum ex mss. codicibus tribus Germ., duobus Jol., Victorino et Bigotiano. In quibusdam editis, *laudandum*.

ab eo postea cognovimus, precabatur : *Domine, non excrucier 110 propter aurum et argentum : ubi enim sint omnia mea, tu scis*. Ibi enim habebat omnia sua, ubi eum condere et thesaurizare ille monuerat, qui hæc mala mundo ventura prædixerat.

SULPICIOUS SEVERUS AD FINEM DIALOGORUM.

(Fragmentum illud recognitum est ad mss. codices tres Germ. 800, 700, 500 auctor., duos Jol. 800, Vic. 600, et Big. 500.)

Sed dum recurris, diversasque regiones, loca, portus, insulas, urbesque præterlegis, Martini nomen et gloriam sparge per populos. Inprimis memento non præterire Campaniam ; et si maxime cursus in devio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas illustrem virum, ac toto e laudatum orbe Paulinum : illi, quæso te, primum sermonis nostri, b quod vel hesterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve. Illi omnia referes, illi cuncta recitabis ; ut mox per illum sacras viri laudes Roma cognoscat : sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totum etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, sanctarumque i in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præselem nostrum cum suo Felice componere.

SULP. SEVERUS DE VITA S. MARTINI, CAP. 21.

(Illud fragmentum recensitum est ad mss. codices Germ. et Jol. 800 auctor.)

Paulinus vero, vir magni postmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere cœpisset, et jam pupillam ejus crassior nubes superducta texisset, oculum i ejus Martinus k peniculo contigit, pristinamque ei sanitatem sublato omni dolore restituit.

MARTINUS APUD SULP. SEVERUM IN EJUS VITA. CAP. 26.
(Hoc fragmentum collatum est ad 4 mss. Germ. 901, 800, 500, 400 auctor., Jol. 800, Vic. 600, et Big. 500.)

Sermo autem illius non alius apud nos fuit, quam mundi hujus illecebras et seculi onera relinquenda, ut Dominum Jesum liberi expeditique sequeremur : præstantissimumque nobis præsentium temporum, illustris viri Paulini, cujus supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abjectis Christum secutus, solus pene his temporibus evangelica præcepta complexset : illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum : beatumque esse l præsens sæculum, tantæ fidei virtutisque documento : cum secundum sententiam Domini, dives et possidens multa, vendendo omnia, m et dando pauperibus, quod erat n factum impossibile, possibile o fecisset exemplo. Jam vero in verbis et confabulatione ejus quanta gravitas,

b Ita emendavimus ex septem mss. codicibus supradictis.

i Abest in Christo a ms. codice uno Jol. In Germanensi uno additum est alia manu.

j Ita ms. codex Jolianus. Alias ei.

k Ms. codex 1 Germ., *penicillo*.

l Mss. duo codices Germ., *præsentis seculi... documentum, male*.

m Ms. 1 Germanensis codex, *donando*.

n Ita ms. unus Germ. codex cum editis. At mss. sex, *facto*.

o Ms. unus Germ. codex, *fecit*.

quanta dignitas erat; quam alacer, quam efficax, A quam in exsolvendis Scripturarum questionibus promptus et facilis.

III HONORIUS IMPERATOR, IN RESCRIPTO QUO AD SYNODUM PAULINUM INVITAT.

(Ex ms. codice Vaticano, apud Baronium anno Christi 419, num. 20.)

Sancto ac venerabili Patri Paulino episcopo.

Tantum fuit apud nos certa scientia, nihil ab his sacerdotibus qui ad synodum convenerant, posse definiri, cum beatitudo tua de corporis inæqualitate causata, itineris non potuit injuriam sustinere. Et propter absentiam sancti viri, non quidem obtentura; interim tamen vitia gratulantur (*forte* grassantur), cum prava et vetus ambitio et cum benedicto viro, sanctæque vitæ, diu velit habere certamen; ut contra hæc apostolicæ institutionis bona, de præsumtis per vim parietibus existimet confidendum. O vere digna causa!, quam non nisi coronæ tuæ beata vita designat! Dilatum itaque iudicium nuntiamus, ut divina præcepta ex venerationis tuæ ore promantur, qui ea secutus implesti: nec potest alius eorum præceptorum lator existere, quam qui dignus apostolicis disciplinis est approbatus. Specialiter itaque, domine sancte, merito venerabilis Pater, justus Dei famulus, divinum opus, contempto labore, tributum hoc nobis visitationis tuæ, si ita dicendum est, munus indulge: ut, postpositis omnibus, quantum temperantia bis et tranquillitas suffragantur, synodo profuturus, sine intermissione, etiam desideris nostris, et benedictioni quam cupimus, te præstare digneris.

EUCHEBIUS, IN PARENETICA EPISTOLA AD VALERIANUM.

Paulinus quoque Nolanus episcopus, peculiare et beatum Galliæ nostræ exemplum, ingenti quondam divitiarum censu, uberrimo eloquentiæ fonte, ita in sententiam nostram propositumque migravit, ut etiam cunctas admodum mundi partes eloquio operibusque resperserit.

PROSPER, IN CHRONICO, AD ANNUM ARCADII ET HONORII IV.

Paulinus, Nolanus postmodum episcopus, admirabili exemplo venditis omnibus, cum esset dominus innumerabilium prædiorum, religionem expeditus elegit.

IDATIUS, IN CHRONICO, AD ANNUM HONORII XXX.

Paulinus nobilissimus et eloquentissimus, dudum conversione in Deum nobilior factus, vir apostolicus, Nola Campaniæ episcopus habetur insignis: cui Therasia de conjugæ facta soror, testimonio vitæ beatæ æquatur et merito. Exstant operis ipsius egregii studia prædicanda.

SIDONIUS APOLLINARIS LIB. IV, EPIST. 3.

Paulinus provocat.

SIDONIUS APOLLINARIS, CARM. 9.

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro;

112 Paulinum, Ampeliumque, Symmachumque,
PATROL. LXI.

Messalam ingenii satis profundi,
Et nulli modo Martium secundum.

GENNADIUS, LIB. DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS,
CAP. 48.

(Id recognitum est ad ms. codicem Germ. 1000 annor.)

Paulinus Nolæ Campaniæ episcopus ^a scripsit versu brevia, sed multa: et ad Celsum quemdam, epitaphii vice consolatorium libellum super morte Christiani et baptizati infantis, spe Christiana munitum: et ad Severum plures epistolas; et ad Theodosium imperatorem, ante episcopatum prosa panegyricum super victoria tyrannorum; eo maxime quod fide et oratione plus quam armis vicerit. Fecit et Sacramentarium et Hymnarium. Ad sororem quoque epistolas multas de contentu mundi dedit: et de diversis causis diversa disputatione tractatus ^b edidit. Præcipuus tamen omnium opusculorum ejus est liber de Pœnitentia et de Laude generali omnium martyrum. Claruit temporibus ^c Honorii et Valentiniani non solum eruditione et sanctitate ^d vitæ, sed et potentia adversum demones.

AUTOR ANTIQVVS INTER OPERA S. HIERONYMI TOMO IX
EPIST. 3 AD GERONTII FILIAS.

Istud sibi sepulcrum et Paulinus noster nupet ipse divitiis cum sua matrefamilias comparavit, qui conversatione (conversationi) seculi morientes, a mundalibus operibus jam quiescunt.... Hoc sepulcrum sibi duplex, patrefamilias isti de quibus locuti sumus, providerunt; qui senatum, honores, divitias relinquendo, mortui illis videbantur, quibus nati esse videntur, etiam dum vivunt mortui. Ecce unum sepulcrum, in quo conversatio veteris hominis cum crepundiis suæ nobilitatis absconditur: illud erit aliud, cum ipsa corpus quod naturæ lege caducum est, dissolutum revertetur in terram; de quo scriptum est: *Terra es, et in terram ibis* (*Gen. III, 19*); anima tamen in refrigerio quiescente.

CASSIODORUS DE INSTITUTIONE DIVINARUM SCRIPTURARUM
LIB. I, CAP. 21.

(Ex ms. codice Fontanetensi, Chiffletii cura.)

Is (*nempe Hieronymus*) epistolam suam ad Paulinum ex senatore presbyterum mirificam destinavit, docens quemadmodum Scripturas divinas, adhibita cautela, perlegeret... Ille enim scripsit ad divinæ legis novum lectorem, qui tantum erat litteris secularibus eruditus, ut etiam librum de Theodosio principe prudenter ornateque confecerit.

PAULINUS PETRICORDIAS LIB. II DE VITA S. MARTINI.
(Fragmentum illud recensitum est ad ms. Germ. 1000 annor.)

Quin et Paulino similis medicina salutem
Reddidit, insignis fidei quem gloria late

113 Extulit, obducta cujus tum nube latebat

^a Sic repositum ex ms. codice Germanensi 1000 annor. Ante erat in editis, *composuit*.

^b Abest hoc verbum a ms. codice Germ.

^c Ms. Germ. codex, *Theodosii*.

^d In eodem ms. codice deest vitæ; sed hanc vocem retinendam confirmant verba Usuardi in Martyrologio desumpta ex ipso Gennadio.

Visus, et infusus caligo extenta tenobris
 Arcebat cunctam macularum tegmine lucem :
 Quam levis et tenui tactu suspensa fugavit
 Spongia, vicino benedictæ munere dextræ
 Mox admota oculo : didicit jam reddita lucem
 Ferre acies, lumenque novum mirata recepit.
 Atque utinam nostri tenebras contingere cordis
 Tali luce velit sancti medicina patroni ;
 Reddat ut antiqui rursus mysteria facti
 Nomen idem, medicusque idem, par causa ^a medelæ.

VENANTIUS FORTUNATUS, LIB. II DE VITA S. MARTINI.

Paulinique oculum tetra caligine mersum,
 Impositis manibus radius penetravit acutus :
 Atque serena dies detersa nube refulsit :
 Lumen et emicuit facies non lusca gemellum,
 Martini digitis oleo manante lucernæ,
 Cuncta salutifero superans collyria tactu.

MARTINUS, APUD FORTUNATUM IN IPSIUS VITA LIB. II.

Qui Pater illustris Paulini gesta beabat,
 Floruit Italiæ quo post antistite Nola,
 Qua regio Campana sedet, rectore supremo :
 Dives agris, opulens famulis, locuples et acervis ;
 Vir censu vastus, lare celsus, et ore rotundus ;
 Ditiior ipse fide, pro Christo fit sibi pauper,
 Et dedit innumeros redimentes crimina nummos :
 Cujus sparsa solo migravit ad astra facultas,
 Fecit et in cœlum pigras ascendere terras
 Una stando ^b loco, et dant bruta ad sidera saltum.
 Ergo evangelicum Paulino implente relatum,
 Martinus monitat cunctis talem esse sequendum,
 Tramite difficili potuit qui pergere dives,
 Depositoque onere ascendit qui liber in arcem,
 Exemploque monens vocat altius ire sequaces.

GREGORIUS TURONENSIS EPISCOPUS, LIB. II DE GLORIA
 CONFESSORUM, CAP. 107.

Fuit vir vitæ venerabilis Paulinus, Nolanæ urbis,
 ex nobili stirpe ortus. Therasiam similem sibi sortitus
 est conjugem, habens divitias multas, et tam in fun-
 dorum possessione, quam in præsidio domorum valde
 dives erat ac locuples. Sed cum primum aures ejus
 Evangeliorum lectio illa penetravit, in qua Dominus
 adolescentem pro divitiis arguit, dicens : *Vade, vende
 omnia quæ habes, et da pauperibus, et habebis the-
 saurum in cælo : et veni, sequere me. Facilius est cam-
 elum per foramen acus transire, quam divitem introire
 in regnum Dei* ; statim venditis omnibus quæ habebat,
 pauperibus erogavit. Exoneratus a cunctis cupidita-
 tibus Magistrum liber sequitur, per hæc se putans
 paradisi divitiis locupletari, si videretur nihil de
 transitoriis possidere. Cui majestas divina tribuit, ut
 quod impossibile dixerat per Evangelium, hic possi-
 biliter adimplere mereretur per actum. Quadam vero
 die venit ad eum qui stipem peteret, et ait conjugi :
Vade, et da ei quod habet necessarium. Quæ respondit :
Non est nobis amplius quam unus panis. Cui ille,
Vade, inquit, porrige eum ; Dominus enim dabit nobis

^a Sic emendatum ex veteri ms. codice Germ. Aute erat medela.

^b Al. Imo danda.

A victum : sed illa, quasi strenua, reservari cūpiens,
 ne aliquid deesset, porrigere noluit. Interea advene-
 runt quidam, **114** dicentes missos se a dominis
 suis, ut illi annonæ ac vini deferrent speciem ; sed
 per hoc se moratos, quod orta tempestas unam eis
 cum tritico abstulerit navem. Tunc vir Dei conversus
 ad mulierem, ait : *Intellige te nunc pauperi unum pa-
 nem fuisse furatam ; et ideo hanc navem esse mersam.*
 Perrexit ergo cum conjuge, quasi peregrinaturus in
 aliam regionem, nihil habens præter statum proprium.
 Post multum vero temporis, cum ab incolis regionis
 suæ requireretur, nec posset penitus reperiri, nego-
 tiator de civitate illa ad hanc urbem advenit, in qua
 vir beatus cœlesti Domino serviebat. Cumque vidisset
 eum statim projiciens se solo, et pedes sancti am-
B plectens, ait : *Hic est beatus Paulinus toto vulgatus
 orbe, qui multum a suis civibus quæsitus, prorsus non
 potuit inveniri ; et narrante eo omnes actiones ejus,
 obstupuerunt hæc audientes. Nec mora, decedente
 sacerdote apud Nolanam urbem, ipse in locum
 episcopi subrogatur. Habebat autem Ecclesia illa
 multas divitias ; implevitque in eum Dominus quæ
 per Evangelium promittere est dignatus ; quia qui
 reliquerit omnia propter me, centuplum in hoc seculo
 accipiet, in futuro autem vitam æternam possidebit.*
 Verum assumpto episcopatu semper se humilem pro-
 ferebat, quia sciebat se apud Deum excelsum futu-
 rum, si humilitatem sectatus fuisset. Pecunia vero
 de redditibus Ecclesiæ, quæ manus ejus attingebat,
 confestim pauperibus erogabatur. Castissimæ enim
C conjux ejus non discedebat ab eo. Erat autem vir
 sanctus miræ prudentiæ, et rhetoricis litteris eru-
 ditus. Qui tantum in virtute per multiplicata gratia-
 rum spiritalium charismata resplenduit, ut in obitum
 suum, ipsum Martinum, Januariumque Italicum,
 priusquam spiritum redderet, corporeis oculis con-
 templeretur : prius enim ab eo de hoc mundo mi-
 graverant. Et quia de hujus beati vita nihil legera-
 mus, idcirco ea quæ per relationem fidelium cogno-
 vimus, dum de eleemosynis proloqui voluimus,
 memoravimus. De transitu autem ejus est apud nos
 magna lectio ; ideo eum ex ordine prosecuti non
 sumus. Ecce quid tribuit eleemosyna. Ecce quales
 thesauros sanctis suis, qui se in pauperibus diligunt,
 Deus indulget. E contrario, avaritiæ malo inhiantibus,
D quæ nequiter concupiscunt aufert, juxta illud Evan-
 gelli sancti oraculum, quia *qui habet, dabitur ei, et
 abundabit ; qui autem non habet, quod videtur habere
 auferetur ab eo (Matth. xxv, 29).*

GREGORIUS M., LIB. III DIALOG., CAP. 1.

(Hæc collata cum mss. codicibus Big. 600 annor., Jol. duo-
 bus et novissima edit.)

Cum ^e sævientium Wandalorum tempore fuisset
 Italia in Campaniæ partibus depopulata, multique
 essent de hac terra in Africanam regionem trans-
 ducti, vir Domini Paulinus cuncta quæ ^d de episcopo

^e Tres mss. codices, Dum.

^d Sic reposuimus ex ms. codice Joliano uno. Alter,
 in episcopi usum. Ms. Big., ad. Edd., ad episcopi
 usum.

suo habere potuit, captivis indigentibusque largitus est. Cumque jam nihil omnino superesset quod petentibus dare potuisset, quodam die quædam vidua advenit, quæ a regis Wandalorum genero suum filium in captivitatem fuisse ductum perhibuit, atque a viro Dei ejus pretium postulavit; si forte illius dominus hoc dignaretur **115** accipere, et hunc concederet ad propria remeare. Sed vir Dei magnopere petenti feminæ quid dare potuisset inquirens, nihil apud se aliud nisi se invenit: petentique feminæ respondit, dicens: *Mulier, quod possim dare non habeo; sed memetipsum tolle; meque servum juris tui esse profiteri; atque ut filium tuum recipias, me vice illius in servitium trade.* Quod illa ex ore tanti viri audiens, irrisionem potius credidit quam compassionem. At ille, ut erat vir eloquentissimus, atque apprime exterioribus quoque studiis eruditus, dubitanti feminæ citius persuasit ut audita crederet, et pro receptione filii sui in servitium episcopum tradere non dubitaret. Perrexere igitur uterque in Africani. Procedenti autem regis genero, qui ejus filium habebat, vidua rogatura se obtulit; ac prius petiit ut ei filium donare debuisset. Quod cum barbarus vir typho superbæ turgidus, gaudio transitorie prosperitatis inflatus, non solum facere, sed etiam audire despiceret, vidua subjunxit, dicens: *Ecce hunc hominem pro eo vicarium præbeo; solummodo pietatem in me exhibe, mihi que unicum filium redde.* Cumque ille venusti vultus hominem conspexisset, quam artem nosset inquisivit. Cui vir Dei Paulinus respondit, dicens: *Artem quidem aliquam nescio, sed hortum bene excolere scio.* Quod vir gentilis valde libenter accepit, cum in nutriendis oleribus quia peritus esset audivit. Suscepit itaque servum, et roganti viduæ reddidit filium. Quo accepto vidua ab Africana regione discessit; Paulinus vero excolendi horti curam suscepit.

Cumque idem regis gener crebro ingrederetur hortum, suumque hortulanum quædam requireret, et sapientem valde esse hominem videret, amicos cæpit familiares deserere, et sæpius cum suo hortulano colloqui, atque ejus sermonibus delectari: cui Paulinus quotidie ad mensam olera virentesque herbas deferre consueverat, et accepto pane ad curam horti rennare. Cumque hoc diutius ageretur, quadam die suo domino secum secretius loquenti at: *Vide quid agas, et Wandalorum regnum qualiter*

disponi debeat provide, quia rex citius, et sub omni celeritate est moriturus. Quod ille audiens, quia ab eodem rege præ ceteris diligebatur, ei minime tacuit; sed quid a suo hortulano, sapiente scilicet viro, agnovisset indicavit. Quod dum rex audisset, illico respondit: *Ego vellem hunc, de quo loqueris, hominem videre.* Cui gener ejus, venerabilis Paulini temporalis dominus, respondit, dicens: *Virentes herbas mihi ad prandium deferre consuevit: has itaque ad mensam eum deportare faciam, ut quis sit qui mihi hæc locutus est, agnoscas.* Factumque est. Et dum rex ad prandendum discubuit, Paulinus ex suo opere olera quæque et virentia delaturus advenit. Cumque hunc rex conspexisset, subito intremuit; atque accersito ejus domino sibi per filiam propinquo, ei secretum quod prius absconderat indicavit, dicens: **116** *Verum est quod audisti; nam nocte hæc in somnio sedentes in tribunalibus contra me iudices vidi, inter quos iste etiam simul sedebat; et flagellum quod aliquando acceperam, eorum mihi iudicio tollebatur. Sed percunctare quisnam sit: nam ego hunc tanti meriti virum, popularem, ut conspicitur, esse non suspicor.*

Tunc regis gener secreto Paulinum tulit, et quisnam esset inquisivit. Cui vir Domini respondit: *Servus tuus sum, quem pro filio viduæ vicarium suscepisti.* Cumque instanter ille requireret, ut non quis nunc esset, sed quis in terra sua fuisset, indicaret, atque hoc ab eo frequenti inquisitione exigeret; vir Domini constrictus magnis conjurationibus, jam non valens negare quis esset, episcopum se fuisse testatus est. Quod possessor ejus audiens, valde pertimuit, atque humiliter obtulit, dicens: *Pete quod vis, quatenus ad terram tuam a me cum magno munere revertaris.* Cui vir Domini Paulinus ait: *Unum est quod mihi impendere beneficium potes, ut omnes civitatis meæ captivos relaxes.* Qui cuncti protinus in Africana regione requisiti, cum onustis frumento navibus, pro venerandi viri Paulini satisfactione, in ejus comitatu laxati sunt.

Post non multos vero dies Wandalorum rex occubuit, et flagellum, quod ad suam perniciem, dispensante Deo, pro fidelium disciplina tenebat, amisit. Sicque factum est, ut omnipotentis Dei famulus Paulinus vera prædiceret; et qui se in servitium solum tradiderat, cum multis a servitio ad libertatem rediret: illum videlicet imitatus, qui formam servi

* Ms. 1 Jol., omnium; alter, omnimodo.

^b Ex mss. codice Bigotiano et nova editione reposuimus episcopum. Ante erat, sei sum, incongrua lectio; nec forte ideo minus Gregoriana.

^c Mss. duo Jol., Perrezerunt.

^d Sic emendavimus ex mss. codicibus duobus Jol. et editione novissima. Ante erat, Procedente.

^e Edd., ejus. Reposuimus ei ex mss. duobus Jol. quibus abest vox filium, et in quorum uno legitur donari.

^f Ms. 1 Jol., tumidus.

^g Ms. coJex Bigotianus addit meum.

^h Mss. Big. et Jol. 1, venusto vultu.

ⁱ Ex mss. Jol. duobus et Big. addidimus, esse.

¹ Nova editio in marg.: Al. odoriferas.

^k Ita tres mss. codices Jol. et Big. cum editione novissima. Ante erat ageret.

^l Ms. codex 1 Jol. cum editione nova, hunc deportare facio.

^m Mss. duo Jol., ad prandium.

ⁿ Ms. 1 Jol., odora . . . venit.

^o Mss. duo codices Jol., accito.

^p Ms. 1 Jol., in somnis.

^q Ita repositum ex mss. codicibus Jol. et Big. Alias, iteratione frequentis inquisitionis.

^r Ms. 1 Jol., acceperat, et mox sequutus pro sequens.

assumsit, ne nos esseraus servi peccati: cujus sequens vestigia Paulinus, ad tempus voluntarie servus factus est solus, ut esset postmodum liber cum multis. . . De cujus etiam morte, apud ejus Ecclesiam scriptum est, quia cum dolore esset lateris tactus, ad extrema perductus est. Dumque ejus omnis domus in sua soliditate persisteret, cubiculum in quo jacebat æger, facto terræ motu, contremuit, omnesque qui illic aderant, nimio terrore concussit: sicque sancta illa anima carne soluta est. Factumque est ut magnus pavor invaderet eos qui Paulini mortem videre potuissent.

JULIANUS POMERIUS, DE VITA CONTEMPLATIVA LIB. II, CAP. 9.

(Illud fragmentum recognitum est ad mss. colles Big. 800, Germ. 800, et Jol. 600 annor.)

Denique sanctus Paulinus, ut ipsi melius nostis, ingentia prædia, quia fuerunt sua, vendita pauperibus erogavit: sed cum postea factus esset episcopus, non contempsit Ecclesiæ facultates, sed fidelissime dispensavit. Quo facto satis ostendit et propria debere propter perfectionem contemni, et sine impedimento perfectionis posse Ecclesiæ quæ sunt profecto communia possideri.

117 USUARIUS, IN MARTYROLOGIO 22 JUN.

(Ex ms. codice Bigotiano 600 annor.)

Decimo kalendas Julii.

Apud Nolam Campaniæ natalis beati Paulini episcopi et confessoris, cujus meminit sanctus Gregorius in libro Dialogorum: claruit autem non solum eruditione et copia vitæ sanctitate, sed etiam potentia adversum dæmones.

DUNGALUS, LIB. RESPONSIONUM ADVERSUS CLAUDIUM TAURINENSEM EPISCOPUM.

Paulinus episcopus, vir eruditissimus et sanctissimus, sicut et multi de eo testati sunt, nobilem librum 15 carminibus distinctum, in honore et laude sancti Felicis martyris edidit; in quo quanta miracula et virtutes per ipsius merita et intercessionem, divina largiente clementia, ad suum fieri quotidie tumultum, et maxime die natalis ejus anniversario, disseruit, non facile a quoquam excerpti aut deflorari potest; quia cuncta, flores, aromata, rosæ, lilia suaveolentia ac melliflua sunt. . . Hinc beatum Paulinum, sanctitate et sapientia præditum, quasi quamdam pharum lucidissimam, et turrim inexpugnabilem imprimis prætendimus, qui plurima de hac ratione, luculentissimo atque fecundissimo sermone disseruit.

JOHANNES DIACONUS, IN PROEMIO VITÆ S. GREGORII M. AD JOHANNEM VIII PAPAM.

(Coll. ad ms. Big. 600 annor.)

Nuper ad vigiliis beati Gregorii Romani pontificis, Anglorum gentis apostoli, lectione de Paulino civitatis Nolanæ præsule consuetudinaliter personante, visus es a venerabilibus episcopis divino quodam instinctu commotus requirere, cur tantus pontifex, qui multorum sanctorum Vitæ texuerat, gestis propriis in propria dumtaxat Ecclesiâ caruisset: præsertim cum et apud Saxones et apud Longobardorum

A sibi prorsus infensissimam gentem, gestis propriis ubique polleret.

ANONYMUS, IN PROLOGO OPERUM S. PAULINI.

(Ex codice Cluniacensi pervetusto, F. Chiffletii cura.)

Paulinus sanctus, Nolanæ civitatis episcopus, genere Aquitanus, dignitate vero generis, urbis Romæ senator clarissimus, exemplo maxime et prædicatione beati Martini Turonensis episcopi, et Delphini Burdegalensis, una cum Severo Sulpicio æque nobili et litterato viro, ex laica et conjugali vita ad perfectionis Christianæ pauperiem ditissimam animatus, omnem pompam et luxum seculi calcans, quæcumque in hoc mundo possidebat, juxta Domini præceptum (*Matth. xix, 21*) vendidit et pauperibus erogavit. Deinde juxta Nolam Campaniæ civitatem monasterium instituens et sanctam vitam exercens, ejusdem civitatis episcopus factus est. Itaque verbo et exemplo, necnon et 118 miraculis gloriosus, beatorum Patrum Ambrosii, Augustini, Hieronymi, aliorumque sui temporis notus ac familiarissimus, quorum dulces epistolæ vel ad ipsum, vel de ipso leguntur, post multos feliciter pro Christo decertatos agones, sancta longævitate confectus, apud præfatam urbem requievit in Domino. Est autem credibile hunc eundem esse Paulinum, de quo beatus papa Gregorius in Dialogorum libro tertio rem singularem atque admirabilis virtutis historiam refert. Nam et verba ejusdem beati Gregorii, quibus eum et Nolanum episcopum, et Patrem antiquum, et exterioribus studiis eruditum fuisse ibidem inter alia memorat; et convenientia temporum hoc satis videntur asserere. Cum et circa illa tempora barbari ab Africanis partibus erumpentes, non solum ipsam Campaniam, sed et totam pene Italiam everterent; deficientibus, proh dolor! Romani imperii viribus.

JOHANNES TRITHEMIUS, LIB. DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS.

Paulinus, presbyter, discipulus sancti Augustini Hipponensis, et postea episcopus Nolæ Campaniæ, ad quem Augustini et Hieronymi multæ feruntur epistolæ, varique tractatus, vir in Scripturis sanctis eruditissimus, et in secularibus litteris nulli suo tempore secundus, non minus sanctitate quam eruditione clarus effulsit: de quo beatus Gregorius papa in tertio libro Dialogorum scribit, quod tantæ pietatis et miserationis fuerit, ut postea quam omnia sua in pauperum usum et captivorum liberationem expenderat, etiam seipsum in servitum pro filio cujusdam viduæ tradiderit; a qua tandem cum multis captivis ob vitæ meritum dimissus fuit. Scripsit tam metro quam prosa multa volumina, de quibus ista feruntur: De Sacramentis lib. 1; Panegyricum Theodosii lib. 1; De Contentu mundi lib. 1; De Benedictionibus patriarcharum lib. 1; Ad Severum Sulpicium epistolæ 14; Vitam S. Felicis Nolani episcopi lib. 1; De Morte baptizati infantis lib. 1; Hymnorum diverso carmine lib. 1; De Pœnitentia lib. 1; De Laude martyrum lib. 1;

* Ms. codex Big., beati Gregorii pontificis, Anglorum scilicet gentis apostoli.

Epistolarum ad diversos lib. 1. Alia quoque nonnulla A edidit, quæ ad notitiã meam non venerunt. Claruit sub Honorio et Valentiniano principibus anno Domini 420.

BAPTISTA MANTUANUS, POETA CARMELITANUS, IN APOLOGETICO.

Quid de Paulino Nolanz urbis episcopo, Hieronymi contemporaneo et familiari? quid dicam? Nonne pulcherrima quæ adhuc exstant, et semper exstabant, excudit poemata? Cum adhuc adolescentulus essem, et a studiis ecclesiasticis illius ætatis more abhorrerem, forte in ea poemata incidi, et carminis suavitate delectatus animum ad res divinas paulatim appuli, et ex illo tempore litterarum sacrarum studiosior fui.

AMBROSIIUS LEO, LIB. II DE NOLA, CAP. 13.

Sacellum vero divi Paulini ubinam sit, clarum est, ædes sola est absque cella. **119** Hæret illi magna domus, quæ nobis pueris hospitium mendicorum solummodo adventantium erat; *hospitale* eam ob rem appellatum, et ab ipso tota vicinia cognominis facta est: nunc vero in cœnobium mutata est, in quo divi Augustini sacerdotes inhabitant. In eo vero sacello quotannis cærimoniz atque nundinz aguntur, cum pompis, spectaculis, atque magistro nundinarum, ut inferius amplius dicitur, quod divus is servitute solutus, atque ab Africa rediens Nolam, secum omnes etiam Nolanos nomine ejus liberatos transvexit, qui capti serviebant in Africa. Nam cum illic cujusdam principis olitor foret Paulinus, etc. Redeunt ergo tantum Nolanz civitatis Patrem, tantumque de Nolanis bene merentem, omni pompa lætitiæque exceperunt Nolani; atque deinde eundem diem statis pompis, festis spectaculisque venerati sunt, atque usque ad nostram tempestatem venerationes sunt factitatz, idque a XVI kalendas Julias usque X easdem.

PETBUS CRINITUS, DE POETIS LATINIS.

(Ex editione Bad. Paris. an. 1516.)

Pontius Paulinus nobili genere natus inter eos poetas refertur qui sub imperio Cæs. Gratiani floruerunt, ut Faustus, Tetradius et Ausonius. Burdegalensis fuit, ac in poetica facultate magnopere excelluit. Quidam putarunt fuisse nepotem Ausonii, quod eum grata ac benevola quadam appellatione filium nominet; sed hoc non satis constat in tam varia et ancipiti rerum obscuritate. Inter alia opera scriptum est a Paulino poema hexametris versibus de regibus ex Suetonio Tranquillo collectis, in quo maximam laudem adeptus est, ut ab Ausonio refertur his verbis: *Coegisti in eptomen tres libros Suetonii de regibus tanta elegantia, solus ut videre consecutus quod contra rerum naturam est, brevitatis ut obscura non esset. Leguntur adhuc quedam ipsius Paulini carmina, in quibus mirifica eruditio et incredibilis elegantia apparet. Idem Paulinus præclaris atque honestissimis dignitatibus perfunctus est, et inter principes viros atque mobilissimos habitus.*

JODOCUS BADIUS ASCENSIVS, IN PRÆFATIONE AD S. PAULINI OPERA.

Sanctus Paulinus, qui cum ethnicorum litteris esset instructissimus, sic tamen divitiis usus est, ut in ejus labiis et Pytho illa et Suadæ medulla sessitasse merito prædicentur; docet enim et movet, afficitque legentem; imo quo vult impellit supra modum... Ut paucis explicem vitam beati Paulini, ut ex ejus aliorumque scriptis excerpere potui breviter commemorabo.

Clarus natalibus ortus, et in splendida re educatus, miroque ingenio præditus, cultioribus litteris operam dedit sub Decio Ausonio Burdegalensi poeta amoenissimo, cui propter amicitiam et commercia patrum utriusque singulari devinctus erat amicitia; et quantum ex Ausonii versibus colligere datur, aut una, aut vicissim summos Romæ gesserunt honores. Unde illud Ausonii ad Paulinum epist. 23.

Paulinum Ausoniumque viros, quos sacra Quirint
Purpura et auratus trabem volavit amictus.

120 Eruditus itaque interioribus et cultioribus litteris fecundo suo ingenio admiranda fecit poemata, inter quæ de Cæsaribus ex Suetonio nonnulla: postmodum, inspirante Deo, ad Christianam pietatem penitus conversus, Ambrosio et Augustino usus præceptoribus, ne generis aut honorum splendore a Christiana modestia averteretur, Barcinonem ab eis missus est: ubi et sacris initiatus omnem mundi pompam reject; venamque fluentem ac pene lascivientem, gravem et stabilem fecit, anxieque omnem gentilem ritum vitavit usque adeo, ut ne Virgilium quidem postmodum nominare fuerit ausus, magno documento, alium stylum decere sacris initiatum virum, alium prophanis adhuc deditum; unde ipse in principio epistolæ responsivæ ad Ausonium:

Quid sbdicatas in meam curam pater
Redire Musas præcipis?
Negant Camœnis, nec patent Apollini
Dicata Christo pectora.

In carmine tamen eam retinuit gratiam, ut facile in eo et divitem veniam et multam eruditionem agnoscas.

HENRICUS GRAVIUS IN PRÆFATIONE AD S. PAULINI OPERA.
(Ex editione Colon. 1560.)

Beatus Paulinus, ut erat longe doctissimus ac venustissimus, ita multorum inscitia ac temeritate mirum in modum depravatus exiit. Atque id profecto, cum indignum sit in omnibus eruditis, tum longe indignissimum erat in Paulino, qui vel unus merebatur ut incorruptissimus servaretur ob sermonis puritatem aliasque dotes eximias. Quid enim eo purius? quid nitidius? quid gravius, aut ardentius? Si vitæ pietatem spectes, quis Christum spirat vividius? quis eum vita magis expressit? Si quidem præclarum admodum id, quod de eo refert Paulus Aquileiensis diaconus: *Hoc tempore, inquit (Lib. III Dial., c. 1), quo scilicet Wandali cum Mauris capta Roma totum Campaniæ tractum popularentur, Nolamque misera ruina diruerent, Paulinus episcopus Nolanz Ecclesiæ, vir sanctissimus et, sicuti scri-*

bit Gregorius, eloquentissimus, prophanaque eruditione imprimis doctus, nec prophetici spiritus expertus, cum redimendis Christianis captivis censum omnem consumsisset, videretque viduam captivum filium efflictim lugentem et lamentantem, tanque immodicis lacrymas pietati admixtas, multo magis pius ipse ferre non posset, cum vidua in Africam, ubi captivus erat filius, trajecit, ibi vicarius filius redemptum filium matri reddidit. Paulinus vero, cum ejus sanctitas etiam barbarissimis esset hominibus venerabilis, jussus est in patriam cum suis omnibus civibus dono acceptis redire. Illud etiam silentio minime prætereundum est; quod quidam hunc Nolanum episcopum alium a Pontio Paulino autumant viro Prætorio, qui tres libros Suetonii de Regibus tanta elegantia in epitomen redegit, ut teste Ausonio, *solus videatur assecutus quod contra naturam est brevitatis ut obscura non esset*; seducti, ni fallor, quod hic noster Paulinus ab alio vitæ professione et scribendi stylo aliquantulum distulerit. Verum hos τῆ πάσῃ ἰδῶ ἀπαμαρτάνεσθαι juxta proverbium paucis explicabo. Claris siquidem Paulinus ortus natalibus, et splendida in re educatus, miroque ingenio præditus cultioribus litteris operam dedit 121 sub Decio Ausonio Burdegalensi poeta amœnissimo, quocum aut una, aut vicissim, summos honores Romæ gessit, ut liquet ex his ad eundem Ausonii versibus :

Quamquam et Pastorum titulo prior, et tua Romæ
Præcessit nostrum sella curullis ebur.

Idem :

Paulinum Ausoniumque viros, quos sacra Quirini
Purpura et auratus trabes velavit amictus.

Factus autem inspirante Deo Christianus, Ambrosio et Augustino usus est præceptoribus, a quibus ne generis aut honoris splendore a Christiana modestia averteretur, missus Barcinonem sacris est initiatus. Proditum est illum post conversionem omnem mundi pompam rejecisse, venamque fluentem ac pene lascivientem gravem et stabilem fecisse : gentiles poetas non modo non legisse, sed ne nominare quidem solitum. Unde de seipso ad eundem Ausonium canit :

Quid abdicatas in meam curam pater
Redire Musas præcipis?
Negant Camœnis, nec patent Apollini
Dicata Christo pectora.

Hunc sane virum cum eruditi quique multis in locis vel scribarum vel typographorum oscitantia depravatum dolerent; operæ pretium me facturum existimavi, si studio et labore ita castigatum, ut jam commodius legi et rectius intelligi possit, in publicum proferrem.

GREGORIUS FABRITIUS DE S. PAULINO NOLANO.

(Ex tomo I Orthodoxographorum, Basileæ an. 1569, pag. 75.)

Pontius ^a Eutropius Paulinus, natione Burdegalensis, patre senatore natus : patrimonium Fundis in Campania amplum possedit, sed id pro Christo neglegens paupertatem divitiis potiore duxit. Fratres

^a Meropius.

habuit claros homines, uxorem Therasiam valde nobilem, amicos et propinquos bonos ac magnos. In Tarraconensi provincia Hispaniæ a Lampio episcopo Barcinonensi sacros ordines accepit. Initio muneris sui ægrotantem episcopi Campaniæ fere omnes, sed et nonnulli ex Africa, eum inviserunt observantia causa. Nolæ presbyter fuit duorum episcoporum Maximi et Quinti, quibus tandem consensu illius Ecclesiæ et summorum hominum successit. Nolanam et Fundanam basilicas extruxit, easque non tam ornavit structuris, quam ingenio : nam varias locis singulis inscriptiones addidit. Ipse domunculam humilem possedit juxta divi Felicis templum, in qua fuit elevatum suspensumque a terra cœnaculum, et propinqua porticus, prope quam cellulæ hospitibus destinatæ erant. Non autem se saginavit optima siligine, aut panibus Picentibus, ut olim Romæ sacerdotes Vestæ : neque sartagine aut phasianos sibi curavit apponi, ut ibidem sacerdotes Cybeles : sed moderati seculi moribus vixit parce et tenuiter, usus victu paupere et parabili, nempe pultibus non e siligine, sed e farina et milio coctis in oleo modico et aqua copiosa : fabam item intrivit panicio : unde idem Marracinum monachum epulonem detestatur. Calices fuerunt rari et minuti, quos poculorum stillicidia ipse nominat : cujus frugalitatis testes adducit hospites suos ^b sacerdotes optimos Victorem et Cardamatem. Inter munera quæ collegis episcopis 122 externis misit, fuerunt lignea aut fictilia pocula, et imprimis panis Nolanus, qui, ut scribit Leo Ambrosius, laudatissimus fuit, et pulpa, candore, sapore, lenitate antecellens. Poscit quodam in loco vinum vetus Narbonense a Sulpicio suo, sacerdotè Primuliacensi, quod non cullulis hausit, aut elephantibus, notis olim sacerdotum poculis, sed caliculis, aut cratere, aut gutto. Corpore non valido fuit, et valetudine adversa sæpe laboravit; nec solum domi, sed etiam in peregrinationibus. In scriptis suis reprehendit philosophos fati et fortunæ defensores, ut in epistola ad Jovium : item monachos vagos, qui non minus rubent armilausa, ut ipse vocat, veste sua, quam facie ebria, ut in epistola 7 ad Severum. In religione fuit constans, et pro ea sustinuit certamina gravia. (^c Ab Arianis actus in exilium quod illorum ὁμοιούσιον improbavit, pie sentientium ἰσοούσιον defendit. In carcerem coniectus, angeli Dei beneficio se servatum ipse de se scribit. Gothicis temporibus ut viduæ filium redimeret se vendi passus est, et admiratione virtutis ab hoste immani dimissus.) Anastasius pontifex Romanus Campaniæ episcopis eum suis litteris commendavit. Scripsit Natales divi Felicis librorum decem, Carmen panegyricum de Obitu Celsi. Item ad Cytherium, et Nicetam, et epistolarum libros quinque. Item Theodosio imperatori Panegyricum. Historica etiam tractat argumenta in epistolis, de Melania ad Severum, de Valgii naufragio ad Macarium, in quibus

^b Non erant sacerdotes.

^c Hæc non constant.

suavitas narrantis admodum delectat. Venit ad se-
nectutem grandem, mortuus, imperante Marciano,
circa annum 458 *.

ELIAS VINETUS, IN NOTIS AD AUSONII OPERA DE
S. PAULINO.

(Ex edit. Burdigal. an. 1575.)

Consul Romanus ante Ausonium fuit, ut cognosces
ex epistola 20 Ausonii, hoc est ante annum Christi
382; sed extraordinarius, ut dicemus, eumque ma-
gistratum Ausonii opera videtur adeptus... Ubi sit
mortuus nescio, nisi forte Nolæ suæ, unde Romam
translatum corpus ejus, et in æde Bartholomæi col-
locatum scribit Raphael Volaterranus.

ANDREAS SCHOTTUS DE VITA B. PAULINI.

(Ex tomo V Bibliothecæ Patrum, edit. Colon. an. 1618.)

Paulini parens cos. Romæ cum Juliano, opi-
nor, fuit anno U. C. CIXLXXVII, Christi 325, quo anno
Nicæna synodus prima 318 Patrum haberi cœpit, ut
in Fastis Onuphrii docet. Paulinus vero filius natus
est Constantio Aug. IX, Gallo et Juliano Cæs. II COS.
anno Christi 357, vel, ut Victor Giselinus in prole-
gom. Severi Sulpicii numerat, anno Christi 348, quo
et Prudentius poeta sacer sit natus, et decimo post
anno Severus Sulpicius; Urbis conditæ MXX, cum
Ariminensis et Seleuciana sit habita synodus. Natus
itaque Paulinus consulari familia Ebromagi urbe non
longe dissita a Tarbellorum finibus, et Burdigala seu
potius Garumna flumine, qua ille a Tarbellis venien-
tes proxime Burdigalam ducit, quo in loco prædia a
majoribus relicta, Lucaniaco Ausonii non minora
possedit: et Ausonio usus præceptore una cum fratri-
bus educatus est: neque 123 dubito quin ibidem
maximam ætatis partem habitavit, donec mutato vitæ
instituto in Hispaniam se ad Lampium contulit ac
commigravit. Hic igitur Paulinus cum tota epist. 5
gratulari sibi non desinit amicitiam a primis annis
cum Severo suavissime cultam, eamque ipsam deinde
ex seculari in spiritalem commutatam, planissime
iisdem verbis innuit Sulpicium eo tempore non longe
admodum ab Ebromago vixisse, in solo ut verisimile
est patrio: id vero vel Tolosam fuisse, vel locum
Tolosæ vicinum non difficilis est conjectura, partim
ex epistola Paulini 11 et 12 (nunc 31 et 32), quæ se-
cundæ Severi basilicæ apud Primuliacum Paulini
conditæ mentionem faciunt, partim ex 3 epistola ad
Bassulam socrum. Consulem juvenem etiamnum, sed
ut puto extraordinarium, factum scribit Ausonius
epist. 20. Nomen enim in consularibus Fastis non
reperias. Baronius conjicit ex B. Hieronymi Chronico
anno Christi 375 consulem fuisse. At vix annos 25
natus fuisset. Ausonium quarto post anno cos. factum
una cum Olybrio reperio in Baronio, anno Christi
379. Stylum Christianis jam sacris initiatus et rite
baptizatus mutavit, verborum jam lenocinia fugiens:
et sacras litteras pietatemque adamasse pia: ipsius ad
Severum Sulpicium, aliosque, epistolæ missæ decla-
rant, clarumque epist. 6 (nunc 1) ad Severum, in

A fine. Quin et Ausonio ad poeticum serio revocanti
sic respondet: *Quid abdicatas, etc.*

Ausonius illi, ut Virgilio quondam lectori et imita-
tori, sed ut pio repudianti zelo ducto inscripsit Cen-
tonem nuptialem e Marone. Fuit autem, Severi Sul-
picii exemplo (qui uxore mortua seculo renuntiarat,
seque S. Martino adjunxerat), a Delphino Burdega-
lensi episcopo baptizatus. Conjux illi Therasia pia
matrona, qua assentiente Paulinus venditis plurimis
prædiis, et fundis, quod scribit epist. 11 (nunc 31)
seculum relinquere statuit. De quo Ambrosius lib. VI
epist., et Augustinus de Civitate cap. 10. Severus in
Vita S. Martini. Viennam Galliæ primum profectus,
B. Martinum cum Sulpicio invisit, ibi ex oculis la-
borans a Martino curatur, et cum Victricio, qui
postea Rotomag. episcopus fuit, amicitiam contraxit.
Hinc Mediolanum profectus, ubi B. Ambrosio fami-
liariter est usus. Romæ etiam vixit: tunc et Nolam
secessit, ut Ambrosius epist. ad Sabinum lib. VI me-
minit, et ipse Paulinus Natali 2 in sanctum Felicem.
Dehinc in Hispaniam iter instituit. Peragrata dein-
ceps Hispania Complutum venit, ibique ex Therasia
uxore primogenitum diu desideratum mors sustulit.
At octavo die mortuo infante, ibidem ad martyres
sepelitur. Prudentio etiam Cæsaraugustano tunc in-
notuisse putant. Barcinone presbyter a Lampio epi-
scopo ordinatur, ea tamen lege ne ulli Ecclesiæ alli-
garetur, ut epist. ad Severum 6 ostendit. Ausonius
jam in Gallias retrahere, desiderium ejus non ferens,
satagebat epistolis datis 21, 23, 24 et 25, accusans
tamquam uxori nimis deditum, quam Tanaquilem
appellat. Respondit ille pervenuste:

Nec Tanaquil mihi, sed Lucretia conjux.

Ea tempestate Maximus tyrannus Gratianum occi-
dit, hunc Theodosius superavit. Cui victori Panegy-
ricum Paulinus ad Endelechium scripsit, sed interci-
dit. Fama jam Paulinus toto orbe celebratus, ^b absens
renuntiatur Nolanus episcopus Christi anno ^c 395,
ætatis suæ 38. Nolæ Natales S. Felicis pertexuit a
secundo 124 usque ad decimum. Primum enim in
Hispania inchoarat: unde in Italiam trajecit, et Na-
talem 8 condens carmine, anno opinor Christi 402,
quo Gothi et Alani Hispaniam occuparant. Hosce
natales versibus pie conscriptos prosa vertisse Beda
venerabilis memoratur. Sub Innocentio, papa anno
Domini 404 creato, Pelagii dogma exoritur anno 415,
cujus et suspectum insimularant Paulinum æmuli, sed
recte sensisse vel unus hic locus in Natali 10 probare
videatur.

Conformemque Deo conregnaturus honorem
Accipiet Christo similis, sed munere Christi.

Et epist. ad Severum 2, itemque 11.

De Paulino autem se vicarium dante pro redem-
tione filii viduæ, quia controverti video, disputantem
suadeo legas Baronium ad annum Christi 431, quo
etiam reuucem ex Africa exstinctum plerique opti-
namur.

^c Id non constat.

* Obiit anno 451.

^b Non aberat Nola.

Nunc de Severo Sulpicio, ad quem pleræque Paulini epistolæ sunt, pauca dicamus.

Plures fuisse Sulpicios ut et Paulinos ex annalibus notum : nunc de Paulini familiari agamus. Errant enim qui hunc Bituricensem episcopum fuisse opinantur, vixitque ad annum Domini 587. Sed Paulini familiaris hic presbyter fuit Primuliacensis (non autem episcopus) et S. Martini discipulus, cujus etiam Vitam elegantissime descripsit, et circa annum Christi 400 floruit. Primuliaci basilicam extruxit, ut epist. 12 refert Paulinus. Cetera ex Gennadio colligas, et Victore Gisellino prolegomenis ad Severi Sulpicii opera, et denique ex Baronio Ecclesiast. Annal. tom. V.

CASPAR BARTHIUS, ADVERSAR. COMMENTAR. LIB. XIII, CAP. 14.

(Ex edit. Francofurt. an. 1648.)

Christianorum litteris poeticis clarorum neminem Paulino præponere possis. Profunda eruditio secularium litterarum phrasin ipsi fecit, quam divinis mysteriis sine fuco tractandis egregie et amabiliter miscet. Quod si ipsos Dei præcones apostolos Latinis numeris laudes Domini pangere voluisse diceres, talibus utique usuros fuisse confitereris. Dicitur non potest quam contentim vulgo tam divina opera habeantur; quotus enim quisque et vel eruditorum nihil non pervagantium alioquin, qui horum bis aut ter meminerit? Unde longe etiam majorem illustrantis diligentiam requirunt, quam putatum hactenus est. Dedimus nos his libellis specimina aliquot; dabimus et hoc capite ad Panegyricum Celsi, suavi, docto, numero carmine summa mysteria Christianæ religionis contingentem.

JO. FREDERICUS GRONOVIVS LIB. OBSERVAT. IN SCRIPTORIBUS ECCLES., CAP. 10.

Nola habet seriore[m] quidem, sed et sanctiorem Virgilio, officii sui testem, quem vivum habuit et sacrorum magistrum, et ædis sacræ molitorem. Magna sedis adamatæ monumenta : quid, quas inde ad lectissimos viros feminasque piæ facundiæ et officii plenas dedit epistolas? quid, quibus illum secessum et Natales Dominæ sui Felicis dedicavit, ingentis spiritus carmina? Illud meritum loci est : his ubique terrarum noscitur, legitur, videtur.

125 CARDINALIS PERRONIUS, IN PLESSÆUM DE RUSSA FOL. 403. DE S. PAULINO.

Ces délices de l'ancienne piété chrétienne; cet excellent et religieux esprit, tant chéri et célébré par S. Ambroise, par S. Jérôme et par le plus florissant siècle de l'Eglise; ce rejeton et diminutif de S. Paul; ce second vaisseau d'élection, que S. Augustin (Ep. 34) nomme *la poitrine, l'oracle du Seigneur*; que S. Grégoire (Lib. III Dial., cap. 1) appelle *homme*

de Dieu, que Gennadius (Lib. de Scriptor. ecclesiastic.) témoigne avoir été illustre non-seulement en doctrine et sainteté de vie, mais aussi en puissance sur les diables; et duquel les Centuriateurs d'Allemagne (Cent. 5, c. 10) mêmes sont contraints de prononcer : *Scripta ejus hominibus piis et doctis vehementer probata sunt.*

PHILIPPUS LABBEUS, DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS TOM. II.

PAULINUS, Nolanus episcopus, quem integra appellatione dictum fuisse volunt Meropium (Eutropium alii aut Neropum) Pontium Anicium Paulinum, natus in Aquitania secunda circa annum Christi 353, aut Burdigalæ, aut non procul ab ipsa in oppido Ebromago, inter Burgum et Blaviam, discipulus Ausonii poetæ, consulatum Romæ gessisse dicitur anno 375. Tum baptizatus Burdigalæ a sancto Delphino urbis illius episcopo, secessit cum Therasia conjuge sanctissima in deserta Pyrenæorum montium et Barcinonenses campos : deinde presbyter ab Eulampio [*lege Lampio*] Barcinonensi præsule ordinatus 126 ipso Natali Christi Domini, seu, ut loquitur epist. 6 ad Severum, *die quo Deus nasci carne dignatus est*, exeunte anno Christi 393, ea tamen lege, ut nulli manciparetur Ecclesiæ. Quare Hispania relicta Italiam petiit, ac Mediolano, ubi a sancto Ambrosio benignissime exceptus Romam ingressus est Siricio Romano pontifice, unde paulo post Nolam venit ad optatum Ecclesiæ sancti Felicis portum, in cujus honorem plurimos versus fudit. Quo anno factus sit Nole episcopus non constat, quove ductus sit in Africam, et ad quem Wandalarum principem. Hoc certum, inde reversum Nole obiisse ætatis anno 78, Christi 431 die 22 Junii. De eo SS. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, atque Gregorius, Ausonius, Severus Sulpicius, Eucherius, Prosper, Idatius, Cassiodorus, Gennadius cap. 48 Catalogi, Sigebertus cap. 14, qui duo asserit, quorum saltem alterum falsum est, nimirum ad sanctum Augustinum scripsisse Vitam sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi. Quod vero addit de Vita sancti Felicis Nolani versifice scripta, id de Natalibus accipi potest; Honorius Augustodunensis, et alii; quique ei morienti adfuit Uranius, licet non tam Vitam ille scripserit, quam felicem ad superos transitum.

ISIDORUS HISPAL., LIB. DE SCRIPTORIBUS ECCLESIASTICIS, CAP. 4.

Obitum Paulini Uranius edidit.

URANIUS PRESBYTER, EPIST. AD PACATUM DE OBITU S. PAULINI EPISCOPI NOLANI.

(Hæc epistola Uranii exstat Patrologiæ nostræ tomo LIII, col. 859, ubi videsis.)